

Тыпы заданняў па тэме “ПРАВАПІС ГАЛОСНЫХ Е, Ё, Я”

Заданне 1. Прачытайце тэкст. Дайце яму заглавак. Спішыце тэкст, устаўце прапушчаныя літары. Вызначце стыль тэксту.

Тэкст № 1

Раніцою ц..рушыў ціхі лёгкі сн..жок. Недзе апоўдні падзьмуў лёгкі ветрык. У вершалінах хвой чуўся шум з ціхім свістам, а сн..жынкi імкліва ўзнімаліся ўгару, і, здавалася, ніводная з іх не трапляла на дол. Але гэта толькі здавалася, бо ўсе зв..рыныя сл..ды зніклі на вачах.

Нечакана з’явілася в..лікая шэрая птушка і села на б..розе. Праз хвіліну з’явілася другая і села на суседняй б..розе. Гэта былі ц..ц..рук з ц..ц..ркаю. Ц..ц..рукі карміліся: шчыпалі на галінках пупышкі – свой асноўны зімовы ласунак (З. Бяспалы).

Тэкст № 2

Дзве рэчкі – Н..ман і Лоша – паспрачаліся, хто шпарчэй даб..жыць да мора. Кінулася Лоша туды, дзе ніжэй, дзе л..гчэй прайсці, а Н..ман пайшоў напразткі і напралом.

Л..гка б..глася н..глыбокай рэчцы Лошы, але нізінкі зав..лі яе проста ў балота.

Ц..жкі шлях выбраў сабе Н..ман, н..лёгка яму прыйшлося, але затое ён прабіўся да марскіх прастораў (А. Адамовіч).

Тэкст № 3

В..снавое сонца грэла добра, дрэвы з..л..н..ліся. Была ўжо другая паводка на Пал..сці ў гэтым годзе. Першы раз яна адбылася з м..с..ц назад. Пасля таго тыдні са два трымалася сапраўдная в..сна. Вада амаль сышла, а потым зноў пачаліся дажджы і сн..г. Скончылася і гэтая н..пагадзь (Я. Маўр).

Тэкст № 4

З..мля Б..ларусі, з..лёныя доли!
З крыніц тваіх чыстых пад шумнай в..рбой
Зачэрапнулі думы Купала і Колас,
На кожнай сц..жынцы іх песня і голас
З тваёю журбою і ўцехаў тваёй.
З..мля Б..ларусі! Ты ў грях-в..сн..нках,
Ты ў звоне в..сёлак, ты ў гусях в..троў;
Ты песня сама ад крыніц да заранкі,
Ад зорак паўночных да сіняга ранку,
Ты наша паэма з бурштынавых слоў!

П. Броўка

Заданне № 2. Спішыце сказы, устаўляючы прапушчаныя літары, вусна растлумачце іх правапіс.

1. Дз..нь сп..котны і в..с..лы з п..сняй жніўнаю прыйшоў. 2. Праб..г па сэрцы і па кожнай жылцы п..шчотны, ласкавы в..ц..рок. 3. Н..ба зноў ачысцілася ад ц..жкіх хмар, падн..лося над з..млёю, стала высокае. 4. З б..роз лістота адл..ц..ла на крылах вос..ньскіх в..троў. 5. Л..снік паказаў дз..цям н..в..лікі л..сок, дзе раслі баравікі. 6. Хутка ўся з..мля пакрылася б..лым пушыстым покрывам. 7. Павольна выбіраецца м..с..ц з-за хмар і асв..тляе сін..ватым св..тлом ліпы.

1. Не згасла пам..ць народная пра паэта ў Л..ўках. 2. Я шмат бачыў харошых м..сцін, але прыгажэйшых за б..ларускія л..сы не сустракаў. 3. Ап..рэне з..зюлі зверху шэрае, знізу б..лаватае з ц..мнымі пап..рэчнымі палосамі. 4. Пам..ць народа – в..лікая кніга. Яна называецца гісторы..й. 5. Усё н..ба зац..гнула ц..жкімі хмарамі. 6. Ц..кла тут з л..су н..в..лічка травой заросшая крынічка. 7. Я люблю пазіраць туды, дзе расцілаюцца б..сконцыя з..лёныя л..сы.

1. Н..яркая, маленькая в..сёлка ўкруг мес..ца ледзь зіхаціць. 2. Колькі на з..млі нашай б..зыменных г..рояў, сціплых і простых! 3. В..рхавіны соснаў гудзелі ледзь чутна, ды шал..сцелі трап..ткія асіны. 4. Б..расц..нка – птушка атрада в..раб'іных. 5. На старую б..розу прыл..целі ц..ц..рукі. Яны дз..ўблі б..розавыя пупышкі. 6. Л..сныя в..ліканы былі вельмі прыгожыя. Яны – найв..лікшы скарб б..ларускіх л..соў. 7. Б..жыць і б..жыць насустрач з..лёная дарога.

1. Ад в..тру гнуцца в..рбалозы, бяжыць дарога напрасткі. Мой край – б..люткія б..розы абапал сіняе ракі (В. Вярба). 2. Наша мова н..ўміручая, бо яе захоўваюць усе: с..лянка, што сп..вае народную п..сню, вучоны, які складае слоўнік, дз..ды, што апав..даюць пра мінулае (У. Караткевіч). 3. В..ршаліны б..роз і соснаў, апырсканыя мес..чным св..тлом, нагадвалі нешта казачнае. 4. Дз..ўчына, апранутая ў новую сукенку, выгл..дала надзвычай прыгожай. 5. Панура гл..дзела асення ноч, і вец..р халодны л..цеў над Б..розай. 6. Салавей, п..сн..р крылаты, прыл..цеў в..сной дахаты. 7. В..тры з б..розаў лісце зам..лі.

1. Уз..ўся за гуж – н..кажы, што н..дуж. 2. Навуку за пл..чамі н..насіць. 3. Н..рабі ліхога і н..бойся нікога. 4. На чужога спадз..вайся, але і сам н..агінайся. 5. Ад з..млі адарваўся і да н..ба н..дастаў. 6. Языкам б..рв..на н..ачэшаш, сена н..накосіш. 7. Старога в..раб'я на м..кіне н..прав..дзеш. 8. З мора вады н..выб..раш, з п..сні слова н..выкінеш. 9. Слова, як птушка: выл..ціць – н..зловіш. 10. У гультая і страху ц..чэ, і п..ч н..п..чэ.

**Заданне № 3. Спішыце тэкст, рашаючы арфаграфічныя задачы.
Растлумачце графічна правапіс выбраных літар.**

Тэкст № 1.

Па-першае, чаму “Б(е,я)ларусь”? Ёсць некалькі варыянтаў паходжання гэтай назвы. Прыв(е,я)ду два з іх.

Першы: белыя адз(е,я)нні даўніх в(е,я)сковых людзей, белыя іхнія валасы, белы кол(е,я)р скуры.

Другі. А ён аніак не суп(е,я)рэчыць з першым. Калі на нашы старажытныя славянскія з(е,я)млі прыйшлі татара-манголы – здолелі ад іх адбіцца амаль адны толькі мы...

Мы – адбіліся. І м(е,я)навіта таму мы “белая”, “чыстая ад нашэсця татараў” Русь. А гэта да шмат чаго абавязвае. І вы заўс(ё,я)ды пам(е,я)тайце гэта.

Тэкст № 2.

Спрадвечная з(е,я)мля

Горача любіць б(е,я)ларус сваю радзіму, сваю з(е,я)млю, якую ён багата паліў потам і крывёю...

Багаты і разнастайны п(е,я)йзаж Б(е,я)ларусі. Рукой геніяльнага мастака-п(е,я)йзажыста разаслала прырода зз(е,я)ючыя жывымі кветкамі дываны лугоў па далінах с(е,я)рабрыстых рэк... Н(е,я)абдымныя панарамы ўзгоркаў і раўнін, л(е,я)сныя масівы, расквечаныя м(е,я)ккімі тонамі шматфарбнай з(е,я)млі, тыс(е,я)чы азёр, ручаёў і рэчак – вось тыповыя асаблівасці Б(е,я)ларусі.

Болей дз(е,я)сяці мільёнаў нас(е,я)ляюць яе з(е,я)млю. З(е,я)мля гэтая са старажытных часоў называецца з(е,я)млём славян.

Тэкст № 3.

Настрой з(е,я)млі, лесу залежыць ад кол(е,я)ру. Летам лес быў з(е,я)лёны, вос(е,я)нню залацістымі барвамі св(е,я)ціліся б(е,я)розы, асіны, кл.ны, ружова-сінім полым(е,я)м цвілі в(е,я)расы. Усё гэта кол(е,я)ры жыцця. Але і ў зімнім лесе яны н(е,я) згаслі канчаткова: з(е,я)л(е,я)нее хвоя, сінечай адлівае снег, сінія паўтоны пануюць у наваколлі. Сігналы н(е,я)далёкай в(е,я)сны.

Тэкст № 4.

Я насыплю горку
Жоўтага п(е,я)сочку;
Прав(е,я)ду разорку
Бел(е,я)нькім кіёчкам.
Шу-шу-шу! - п(е,я)сочак
Шурхнуў залаценькі.
П(е,я)сок – мой дружочак,
Дробн(е,я)нькі-драбн(е,я)нькі.

На п(е,я)сочку зайкі
Кідаюць сл(е,я)дочкі...
Ой, якія байкі
Баюць мне п(е,я)сочкі!
Я. Колас

Заданне № 4. Зрабіце пераклад слоў з рускай мовы на беларускую, пастаўце націск.

1. Лебединый, весной, календарь, берега, на стене, снежинка, зверёк, тепло, вечерняя, бежит, на земле, берлога, зелёная, местность, пейзаж, ефрейтор, сервиз, осень, пятьдесят, празднование, сентябрь, семнадцать, сериал, Тегеран.

2. Ехидный, Херсон, связь, восемнадцать, гербарий, сержант, веселье, мелочь, материк, дежурный, лесничество, девятый, верблюжонок, полететь, метровый, зазеленеть, герой, белка, ветра, коллектив, Европа, повеселели, Енисей, обелиск.

3. Шестьдесят, берега, мягковатый, темнеть, снежок, мальчик, тысяча, не думал, неизвестный, тяжеловатый, досье, палестинец, сеялка, семестр, бесконечно, гектар, недостатки, неустойчивый, ювелирный, рассмешить, Припятъ, телефон.

4. Шестидесятый, не знал, июль, сознательный, Геннадий, беззаботный, делегация, безоблачный, восемнадцатый, метро, зелень, стрельба, безупречный, незнакомец, девятый, семьсот, певец, Аргентина, пепел, европейский.

Заданне № 5. Змяніце словы або падбярыце аднакаранёвыя, каб галосныя Е, Ё сталі не пад націскам. Запішыце словы парамі, растлумачце напісанне.

1. Цвёрды, лёгкі, след, далёкі, светла, цёмны, вёска, паселішча, гнёзды, весела, неба, землі, вёслы, вечар, звер, дзеці, кветка, сена, лес, лебедзь.

2. Сёстры, дзевяць, мёд, клён, снежны, цёплы, белы, зерне, сеяць, падземны, несці, плесці, смелы, секчы, далёкі, дзед, спевы, слёзы, колер, сем.

Заданне № 6. Спішыце, устаўляючы літары е, ё, я.

1. Аб..ліск, н..смелы, выгл..д, пам..ць, кл..новы, ап..рацыя, дз..журны, гал..рэя, с..зон, за..ц, в..сёлка, вос..мдз..сят, л..генда, м..даль, ц..жкаваты, дзес..ць, в..ранда, б..схмарны, г..рой, с..мнаццаць, ц..пер, м..травы, н..праўда,

..ўропа, св..ткаванне, зав..зь, Прып..ць, б..нзін, н.. браў, б..скарысна, в..заць, ф...рв..рк, б..г..мот.

2. С..ржант, б..зладдзе, б..з кніг, м..ккваты, вас..мнаццаць, дроб..зь, ..ўпаторыя, с..местр, цем..нь, ц..гнікі, ве..лка, высв..тліць, л..снічоўка, кал..ндар, б..раг, дз..вяты, кал..ктыў, вес..лосць, кашл..ць, л..гчэйшы, сёл..та, с..нсацыя, п..ц..рня, ц..ц..рукі, б..збароды, п..рсп..ктыва, юв..лірны, страл..ніна, Бес..дзь, в..рашчака, дз..яч, інв..нтар, пас..род скв..ра, бал..ро, ф..ль..тон, б..н..фіс.

Заданне № 7. Устанавіце адпаведнасць паміж беларускімі і рускімі фразеалагізмамі. Устаўце прапушчаныя літары.

а) Відаць пана па хал..вах.	1. Чтоб не сглазить.
б) Дрыжыкі б..руць.	2. Олух царя небесного.
в) Асёл мал..ваны.	3. Федот да не тот.
г) Н..ўрокам кажучы.	4. Ума не приложу.
д) Цыркацца па кроп..льцы.	5. Видно птицу по полёту.
е) Адзін д'ябл мал..ваў.	6. Реветь белугой.
ё) Нос высока н..сці.	7. В дрожь бросает.
ж) Саўка, ды н.. ў тых санках.	8. Драть нос.
з) Крычаць н..мым голасам.	9. В час по одной ложке.
і) розуму н.. даб..ру	10. Одним миром мазаны.

Устанавіце адпаведнасць паміж фразеалагізмамі і іх лексічным значэннем. Устаўце прапушчаныя літары.

а) Бокам выл..зці.	1. Дасягнуць чагосьці ў жыцці.
б) Выв..сці ў людзі.	2. У вялікай колькасці.
в) Як с..л..дцоў у бочцы.	3. Кепска кончыцца.
г) Замарыць чарв..ка.	4. Хто-небудзь не можа стрымацца, каб не загаварыць.
д) ..зык св..рбіць.	5. Зусім дакладна.
е) Вушам н.. в..рыць.	6. Вельмі здзіўляцца, пачуўшы што-небудзь нечаканае.
ё) Цюц..лька ў цюц..лку.	7. Перакусціць.

Заданне № 8. Адзначце радкі, у якіх усе словы напісаны правільна. Запішыце словы, у якіх дапушчаны памылкі, у адпаведнасці з арфаграфічнымі нормамаі. Растлумачце правапіс галосных.

- 1) Легендарны, святкаванне, цягнікі, філе, сямнаццаць.
- 2) Васемнаццаць, пояс, без разбору, мятро, калье.

- 3) Заяц, балярына, камюніке, сямсот, цвердаваты.
- 4) Боязь, бязвусы, каляндар, перспектыва, гектар.
- 5) Бескарысна, вясковы, Еўропа, куцюр'е, тысяча.

- 1) Васямсот, сеялка, кефір, цясляр, сеанс.
- 2) Бетон, егер, памяць, бясконцы, пясняр.
- 3) Яўфрат, дасье, бязін, аперацыя, дзясяты.
- 4) Цяжкаваты, роўнядзь, няўважлівы, ерэтык, не чытаў.
- 5) Дзяжурны, кінаатэлье, сувязь, зефір, лягчэйшы.

- 1) Бесхмарны, перспектыва, дзявяты, генерал, ня чуў.
- 2) Яскравы, немалады, сервант, Еўпаторыя, сяржант.
- 3) Прыпяць, яхідны, сенсацыя, Якуб, святкаваць.
- 4) Херсон, каляктыў, дзённік, месяц, метал.
- 5) Ярашэвіч, метровы, ерэтык, няхай, яўрэй.

Заданне № 9. Размяркуйце словы ў два слупкі. У першы выпішыце словы, на месце пропуску ў якіх пішацца літара я, у другі – з літарай е.

1. Кал..іна, ..рына, атл..тычны, м..талургія, в..чоркі, г..аграфія, б..звольны, ф..номен, тэл..візар, в..ргіня, з..зюля, аб..ліск, камбайн..р, б..ражлівы, роўн..дзь, пал..ўнічы, пл..меннік, бюл..тэнь, п..рон, тыс..чны, кал..кцыйны, ма..тнік, тэмп..рамент, зм..стоўны, л..мантаваць, вогнетушыц..ль.

2. Асл..пляльны, к..фір, в..чарэць, пам..тны, г..ройскі, памфл..тыст, кал..ндар, духм..насць, прыв..зь, эл..гічны, н..навісьць, п..ргамент, вал..р'янка, зас..нь, кап..люшык, л..гіён, с..кера, се..ць, б..рэт, ваз..лін, ..фрэйтар, н..дзеля, л..сісты, г..пард, тал..навіты, м..дзведзь, дроб..зь, ап..льсінавы, з..л..наваты, дэл..гацыя.